

19. Konsernregnskap

19.1 Innledning

Et selskap skal utarbeide konsernregnskap når det kontrollerer ett eller flere andre selskaper. Prinsippene for konsernregnskap er regulert i IFRS 10. Kontrollbegrepet er sentralt i standarden. I denne artikkelen vil vi gå gjennom kravene som må være tilfredsstillt for at kontroll anses å være til stede. I artikkelen vil vi også se på unntak fra konsernregnskapsplikten.

19.2 Virkeområde og definisjoner

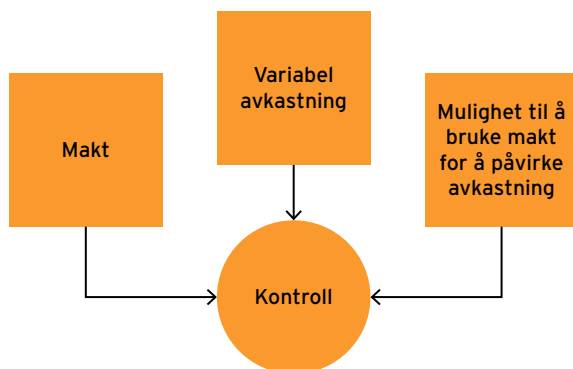
IFRS 10 bygger på en kontrollmodell som gjelder for alle selskaper. Et selskap som er et morselskap skal presentere et konsernregnskap. IFRS 10.4 og 10.4B åpner for at under gitte vilkår kan (eller skal) et morselskap velge å ikke utarbeide konsernregnskap. For norske selskaper er det imidlertid viktig også å se hen til reglene om unntak fra konsernregnskapsplikt i regnskapsloven. Det gjelder spesielt unntaket for underkonsern. Se kapittel 4 for nærmere redegjørelse for unntak fra konsernregnskapsplikten og konsolideringsplikten.

Grensedragningen mellom ulike typer kontroll og innflytelse er sentralt i standardene som omhandler datterselskaper, felleskontrollerte ordninger og tilknyttede selskaper: IFRS 10, IFRS 11 og IAS 28. De generelle definisjonene av de ulike typene kontroll og innflytelse og tilhørende begreper er i denne boken omtalt i den innledende artikkelen om disse tre standardene. De mest sentrale definisjonene for hver standard er ytterligere utdypet i de påfølgende artiklene for hver standard. I denne artikkelen er begrepet *kontroll* utdypet.

19.3 Kontroll

En investor skal løpende vurdere om han kontrollerer et selskap han har investert i og følgelig må utarbeide konsernregnskap som om selskapene var én økonomisk enhet. Ved vurdering av kontroll må alle de listede forhold nedenfor være oppfylt:

- Investor har makt over selskapet som det er investert i
- Investor er eksponert for eller har rettigheter til variabel avkastning fra sitt engasjement i selskapet som det er investert i, og
- Investor har mulighet til å bruke sin makt over selskapet han har investert i til å påvirke sin avkastning

Figur 19.1 Kontrollkriterier.

19.3.1 Makt over et selskap

Det følger av standarden at «en investor har makt over et selskap som det er investert i, når investor har eksisterende rettigheter som for øyeblikket gir denne mulighet til å styre relevante aktiviteter, dvs. de aktivitetene som i betydelig grad påvirker avkastningen fra selskapet som det er investert i» (IFRS 10.10).

Relevante aktiviteter

I mange tilfeller er det uproblematisk å avgjøre at stemmeretter gir kontroll over et selskap. Når dette ikke er tilfelle, er et viktig skritt i vurderingen av kontroll å identifisere de relevante aktivitetene i investeringen, samt måten beslutninger om slike aktiviteter blir gjort.

Relevante aktiviteter er de aktiviteter som i betydelig grad påvirker avkastningen fra selskapet. Det kan være flere relevante aktiviteter og disse kan variere fra selskap til selskap og fra bransje til bransje. Tabell 19.1 viser eksempler på mulige relevante aktiviteter og beslutninger om slike aktiviteter.

Tabell 19.1 Eksempler på aktiviteter som, avhengig av situasjonen, kan være relevante aktiviteter eller beslutninger om relevante aktiviteter. Listen er ikke uttømmende (IFRS 10.B11-B12).

Relevante aktiviteter
Kjøpe og selge varer og tjenester
Forvalte finansielle eiendeler over løpetiden (og/eller ved mislighold)
Utvelgelse, kjøp og salg av eiendeler
Forskning og utvikling av nye produkter eller prosesser
Beslutte finansieringsstruktur eller skaffe finansiering
Driftsmessige eller investeringsmessige beslutninger, herunder budsjetter
Beslutninger knyttet til utnevning av, fastsettelse av godtgjørelse til eller avslutning av arbeidsforholdet med selskapets tjenesteytere eller nøkkelpersonell

I situasjoner hvor to eller flere uavhengige investorer har rettigheter til å styre én eller flere relevante aktiviteter, anses den investoren som styrer de aktivitetene som har størst påvirkning på selskapets avkastning, å være den kontrollerende part.

Praksiseksempel 19.1 Vurdering av relevante aktiviteter

I Finanstilsynets kontroll av finansiell rapportering hos Grieg Seafood var spørsmålet om hva som anses som relevante aktiviteter sentralt. Kontrollen var i hovedsak knyttet til Grieg Seafoods vurdering av investeringen i Ocean Quality AS i relasjon til IFRS 11 og IFRS 10. Grieg Seafoods eierandel i Ocean Quality AS var på 60 % og de hadde rett til å utnevne tre av fem styremedlemmer.

Selskapet hadde konkludert med at det ikke hadde kontroll over Ocean Quality AS, men felles kontroll som følge av en aksjonæravtale som krevde enstemmighet i saker som gjelder salg av datterselskaper eller virksomhet, ansettelse av daglig leder og valg av styreleder, opptak av lån, garantistillelser, herunder garantier på vegne av andre, investeringer, beslutning om innløsning av aksjeeier, samt endring av lokalisering og selskapsnavn. Etter Finanstilsynets vurdering var det aktiviteter knyttet til markedsføring, kundeutvikling og salg som i størst grad genererte merverdi i salgsløpet. Finanstilsynets var av den oppfatning at slike beslutninger ble tatt av selskapets styre, og vurderte følgelig saken dithen at Grieg Seafood hadde kontroll som følge av at de hadde flertall i styret og at det ikke krevdes enstemmighet i saker som gjaldt salgaktiviteter, innkjøp, logistikk og budsjettering. Saker i aksjonæravtalen som krevde enstemmighet ble av Finanstilsynet ansett for å være beskyttelsesrettigheter.

NOTE 6 INFORMASJON VEDRØRENDE OCEAN QUALITY

Fra 2015 er Ocean Quality AS konsern (OQ) regnskapsmessig behandlet som et datterselskap etter IFRS 10. Grieg Seafood hadde dialog med Finanstilsynet fra høsten 2014, hvor det ble stilt spørsmål om konsernets regnskapsføring av investering i Ocean Quality (OQ AS). Grieg har akseptert finanstilsynets forslag. Regnskapstallene for 2014 er omarbeidet i årsrapporten for å få sammenlignbare tall med 2015.

*Kilder: Finanstilsynets brev 1. juni 2015 til Grieg Seafood ASA.
Grieg Seafood ASA, Årsrapport 2015, utdrag fra note 6.*

Eksisterende rettigheter

Når de relevante aktivitetene er identifisert, er neste trinn å avgjøre hvilken investor som har rett til å styre disse aktivitetene. Ofte er denne vurderingen enkel, men i noen tilfeller er vurderingen mer kompleks og krever vurdering av mange faktorer. Tabell 19.2 viser eksempler på rettigheter som kan gi investor makt.

Tabell 19.2 Eksempler på rettigheter som alene eller sammen kan gi investor makt. Listen er ikke uttømmende (IFRS 10.B15).

Rettigheter
Stemmeretter (eller potensielle stemmeretter) i et selskap
Rett til å utpeke, omplassere eller fjerne nøkkelpersoner i selskapets ledelse som har mulighet til å styre de relevante aktivitetene
Rett til å utpeke eller fjerne et annet selskap som styrer de relevante aktivitetene
Retter til å instruere selskapet til å tre inn i, eller nedlegge veto mot endringer i, transaksjoner til fordel for investor
Andre rettigheter (for eksempel beslutningstakingsrettigheter angitt i en driftskontrakt) som gir innehaver mulighet til å styre de relevante aktivitetene

Det er kun substansielle rettigheter som hensyntas ved vurdering om en investor har makt over et selskap. For at en rettighet skal være substansiell, må innehaveren ha praktisk mulighet til å utøve retten. En investor som bare har beskyttelsesrettigheter (se nedenfor), har ikke makt over et selskap. Om rettighetene er substansielle avhenger av fakta og omstendigheter. Tabell 19.3 beskriver noen faktorene som kan være relevante å vurdere når en tar stilling til om en rettighet er substansiell.

Tabell 19.3 Faktorer for vurdering av substansen i en rettighet. Listen er ikke uttømmende (utdrag fra IFRS 10.B23).

Faktorer	Eksempel
Er det barrierer (økonomiske, operasjonelle eller på annen måte) som vil forhindre innehaveren fra å utøve sine rettigheter?	Økonomisk straff Høy utøvelses- eller konverteringspris Begrenset utøvelsesperiode Juridiske eller regulatoriske barrierer (som for eksempel at det er forbudt for utenlandsk investor å utøve en rettighet)
Har rettighetsinnehaverne praktisk mulighet til å utøve sine rettigheter når utøvelsen krever tilslutning fra flere enn én investor?	Jo flere parter som er nødt til å utøve denne retten sammen, jo lavere sannsynlighet for at retten er substansiell Det finnes en mekanisme som gir disse partene praktisk mulighet til å utøve sine rettigheter sammen dersom de velger å gjøre det Et uavhengig styre kan tjene som en mekanisme for mange investorer til å utøve sine rettigheter sammen
Vil investoren få økonomiske fordeler av at rettigheten utøves?	Opsjon eller konverteringsinstrument er «in-the-money» Investoren vil oppnå fordeler som følge av synergier med selskapet

Det følger av begrepet «eksisterende rettigheter» at investor må kunne utøve rettighetene på det bestemte tidspunktet beslutningene om de relevante aktivitetene skjer (ved utøvelse av makt). Det betyr imidlertid ikke at investor må kunne utøve rettighetene umiddelbart. Teorieksempel 19.1 kan illustrere hvordan reglene på området skal forstås.

Teorieksempel 19.1: Opsjon på kjøp av aksjer

I Selskap A fattes beslutninger om selskapets relevante aktiviteter på den årlige generalforsamlingen, og endringer i de relevante aktivitetene kan bare skje på disse møtene. Neste planlagte generalforsamling er om åtte måneder. Aksjonærer som eier fem prosent eller mer av stemmerettene har imidlertid rett til å innkalle til generalforsamling, og denne innkallingen må skje med minst 30 dagers varsel. Investor B har en opsjon på kjøp av majoriteten av aksjene i selskapet, og tidspunkt for kontrollovergang er satt til 25 dager. Ettersom det tar minimum 30 dager å innkalle til et møte hvor beslutninger om de relevante aktivitetene kan fattes, og Investor B innen den tid kan ha utøvd sin rett til å overta majoriteten av aksjene, så har Investor B en rettighet som anses substansiell.

Kilde: IFRS 10.B24 eksempel 3.

Beskyttelsesrettigheter

Med beskyttelsesrettigheter menes rettigheter som er utformet for å beskytte interessene til de som innehar disse rettighetene, uten at det gir dem makt over selskapet. Innehaver av disse rettighetene oppnår derfor ikke kontroll over selskapet og kan således heller ikke være til hinder for at andre kan kontrollere selskapet.

Praksiseksempel 19.2 Beskyttelsesrettigheter

I praksiseksempel 19.1 om vurdering av relevante aktiviteter i Ocean Quality AS (OQ), vurderte Finanstilsynet at flere av punktene i aksjonæravtalen mellom Grieg Seafood ASA og Bremnes Seashore AS, som krevde enstemmighet, var å betrakte som beskyttelsesrettigheter. Finanstilsynet uttalte følgende om vurderingen av de enkelte punktene:

- *Salg av datterselskap eller virksomhet dersom omsetning eller resultat utgjør mer enn en viss prosent av konsernets omsetning eller resultat, krever enstemmighet.* Finanstilsynet antar at dette vil skje sjeldent og etter det Finanstilsynet kjenner til, har det hittil ikke skjedd. Slike beslutninger er derfor en beskyttelsesrettighet.
- *Inngåelse av avtaler mellom konsernet og aksjeeiere eller nærstående må vedtas i felleskap.* Dette betyr at endringer i salgs- og distribusjonsavtalen krever enstemmighet. Finanstilsynet er av den oppfatning at denne avtalen er en forutsetning for etableringen av OQ og for samarbeid mellom de to oppdrettselskapene. Når først salgsavtalen er på plass, er det å anta at den ligger fast for en lengre periode. Finanstilsynets forståelse er at justeringer i salgsavtalen skjer sjeldent. Hvis det skjer endringer, så kan en slik beslutning påvirke avkastningen i OQ i betydelig grad. Det er også inngått andre avtaler mellom OQ og Grieg, herunder for leie av lokaler og deling av diverse funksjoner (IT, regnskap, finans og valutafunksjoner). At slike beslutninger skal fattes i felleskap, hindrer at en aksjonær tilgodeser seg selv på bekostning av den andre og er en beskyttelsesrettighet.

- Finanstilsynet oppfatter kravet om *enstemmighet ved ansettelse av daglig leder*, som en type beskyttelsesrettighet ved at ingen av eierne skal plassere sin kandidat i førersete. Tilsvarende begrunnelse er etter Finanstilsynets mening, bakgrunnen for kravet om *enstemmighet ved valg av styreleder*.
- Når det gjelder krav til *enstemmighet ved opptak av lån og investeringer over en viss terskelverdi* så er dette ikke nødvendigvis relevante aktiviteter som i betydelig grad påvirker avkastningen, da et salgsselskap som OQ ikke har vesentlige investeringer. Gitt foretakets virksomhet, herunder fastsatte forfallstidspunkt for betaling til produsentene og betaling fra kunder, samt inngåelse av factoringavtale, utgjør beløpsstørrelsen ikke en reell begrensning under normale forhold. Kravet om enstemmighet om disse beslutningene, kan ses på som en form for beskyttelsesrettighet.

Kilde: Finanstilsynets brev 1. juni 2015 til Grieg Seafood ASA.

Beskyttelsesrettigheter - franchise

En franchiseavtale der selskapet som det er investert i, er franchisetaker, gir ofte franchisegiveren rettigheter som er utformet for å beskytte franchiseselskapets varemerke. Franchiseavtaler gir typisk franchisegivere enkelte beslutningstakingsrettigheter med hensyn til franchisetakerens drift (IFRS 10.B29).

Generelt vil ikke franchisegiver ha rettigheter til å treffe beslutninger som har betydelig virkning på franchisetakerens avkastning. Ei heller har franchisegiver rettigheter i franchiseavtaler som gir mulighet til å styre de aktivitetene som i betydelig grad kan påvirke franchisetakerens avkastning (IFRS 10.B30).

Praksiseksempel 19.3 Beskyttelsesrettigheter - Franchise

I 2022-regnskapet fant Europris kontrollvurderingen viktig nok til å bli omfattet av selskapets vurderinger som kan ha mest betydelig innvirkning på beløpene som innregnes i finansregnskapet (IAS 1.122), og konkluderer i sin prinsippnote med at selskapet ikke har kontroll i henhold til IFRS 10 over franchise-selskapene.

3.2. Judgements in applying the group's accounting principles

IFRS 10 (Consolidated financial statements) requires entities to consolidate entities they control. The standard provides extended guidance to determine whether control is present. Franchising is explicitly mentioned in the standard. The franchises are not included in the consolidated financial statements of Europris ASA. This is based on a judgement of the criteria in IFRS 10 of whether Europris controls the franchises. Through the franchise agreements, Europris essentially has control and rights related to protection of the brand name and the concept. Such rights are not sufficient to gain control under the provisions of IFRS 10. The decision-making rights which affect variable returns are primarily held by the franchisee and the financial risk of the business lies with the franchisee. Based on an assessment of these criteria in IFRS 10, Europris does not control the franchises, and they are thus not consolidated.

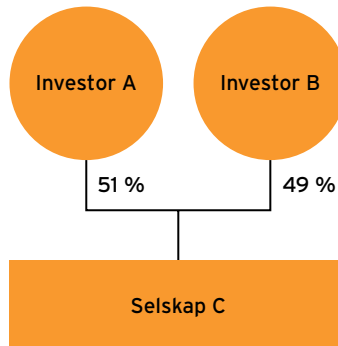
Kilde: Europris ASA, Årsrapport 2022, utdrag fra note 3.2.

Stemmeretter

I normaltillfellene oppnås makt gjennom stemmeretter. Gitt at det ikke foreligger avtaler eller lignende som er styrende for beslutningene, vil en investor med flertall av stemmene (mer enn 50 %) normalt ha kontroll.

Teoriksempel 19.2: Stemmeretter

Med 51 % av stemmene vil Investor A i utgangspunktet anses for å ha kontroll over Selskap C.

Det kan likevel forekomme tilfeller hvor flertallet av stemmene ikke ville ha gitt Investor A kontroll. Foreligger det for eksempel en avtale som gir Investor B rett til å fatte beslutninger for relevante aktiviteter, vil dette kunne gi Investor B kontroll over Selskap C. Det kan også tenkes at Selskap C er satt under administrasjon som følge av en konkurs, noe som vil føre til at Investor As stemmeretter neppe kan anses som substansielle.

Praksiseksempel 19.4 Kontroll gjennom avtale

I 2022-regnskapet til Höegh Autoliners hadde konsernet en eierinteresse i selskapet HFS Philippines Inc. på 25 %. Höegh Autoliners opplyste i note om datterselskaper at de gjennom avtale har 100 % kontroll over selskapet.

Company	Country	Principal activity	Owner share %*	
			2022	2021
Höegh Autoliners ASA	Norway	Holding company		
Höegh Autoliners Management AS	Norway	Management company	100	100
Höegh Autoliners Shipping Pte. Ltd.	Singapore	Ship owning company	100	100
HFS China Ltd.	China	Crewing office	51	51
HFS Philippines Inc.**	Philippines	Crewing office	25	25

** Although the maximum foreign ownership under Philippine law stands at 25 %, the terms of the agreement under which the entity was established, gives Höegh 100 % control over HFS Philippines Inc. consequently, Höegh consolidates this entity.

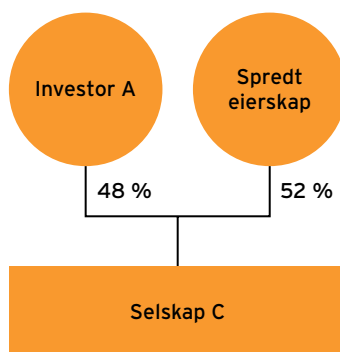
Kilde: Höegh Autoliners ASA, Årsrapport 2022, utdrag fra note 27.

De-facto-kontroll

IFRS 10 angir at en investor som ikke har flertallet av stemmene, likevel kan ha rettigheter som er tilstrekkelige til å gi ham kontroll over selskapet, dersom han i praksis har mulighet til å styre de relevante aktivitetene alene.

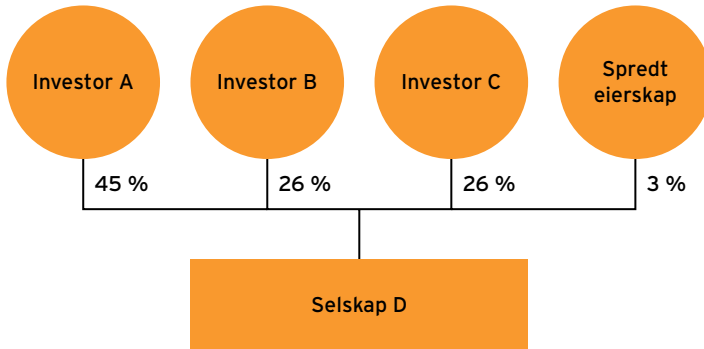
Vurdering av om faktisk kontroll (de-facto-kontroll) foreligger, vil kreve utstrakt bruk av skjønn. Utgangspunktet i standarden er at vurderingen av om investors stemmerett er tilstrekkelig til å gi kontroll, krever at alle relevante forhold vurderes, som for eksempel størrelsen på investors stemmerett i forhold til størrelsen på øvrige investorers stemmerett og hvor mange andre eiere de øvrige stemmerettene er fordelt på. Etterfølgende eksempler kan illustrere hvordan reglene på skal forstås.

Teorieksempel 19.3: Spredt eierskap

I eksemplet har Investor A 48 % av stemmerettene i Selskap C. De resterende stemmerettene innehas av tusenvis av aksjeeiere, hvor ingen enkeltaksjeeier innehar mer enn én prosent av stemmerettene. Ingen av aksjeeierne har noen avtaler om å rådføre seg med andre aksjeeiere eller å fatte kollektive beslutninger. Ved vurderingen av hvilken andel av stemmeretter som skulle anskaffes, vurderte Investor A at på grunn av den relative størrelsen på de andre aksjepostene, ville 48 % være tilstrekkelig til å oppnå kontroll. På grunnlag av den absolutte størrelsen på egen aksjepost og den relative størrelsen på de andre aksjepostene, konkluderer Investor A med at han i dette tilfellet har en tilstrekkelig dominerende stemmerett til å oppfylle maktbestemmelsen i IFRS 10, og at det ikke foreligger behov for å vurdere andre bevis på at han har makt over Selskap C.

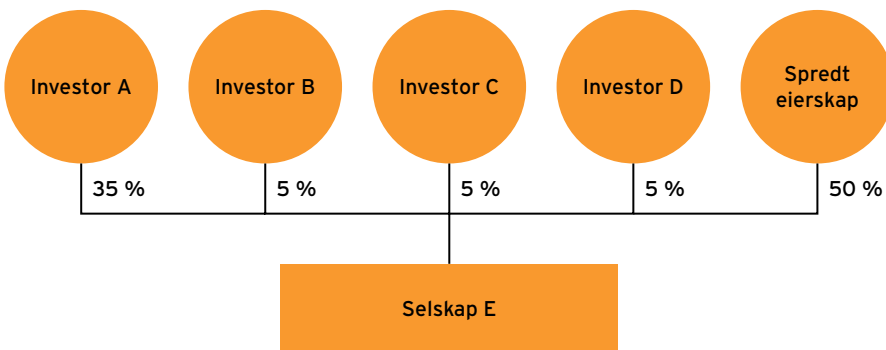
Kilde: IFRS 10.B43 eksempel 4.

Teoriksempel 19.4: Flere større aksjonærer

I dette eksemplet er Investor A den klart største aksjonæren, men den resterende aksjonærsammensetningen skiller seg fra teoriksempel 19.3 ved at man har to aksjonærer (B og C) som til sammen har flertallet av stemmerettene. Investor B og C vil relativt lett kunne samarbeide og det vil derfor være vanskelig å konkludere med at Investor A har kontroll i dette tilfellet.

Kilde: IFRS 10.B44 eksempel 6.

Andre forhold enn absolutt og relativ størrelse av stemmeretter kan også være sentrale ved vurderingen av om investor har makt over et selskap. Et eksempel er situasjoner hvor beslutninger om relevante aktiviteter fattes på generalforsamlingen og det historisk sett har vært lav deltakelse på generalforsamlingen. I slike tilfeller kan historikken gi en viss indikasjon i retning av at en investor som ikke har absolutt flertall likevel potensielt kan ha kontroll.

Teoriksempel 19.5: Generalforsamlingens sammensetning

Beslutninger om relevante aktiviteter fattes av generalforsamlingen. I denne situasjonen vil ikke Investor A, med eierandel på 35 %, ha absolutt flertall (mindre enn 50 %) i Selskap E. Deltakelsen på generalforsamlingen har de senere år ligget på 75 % av stemmene. I dette tilfellet vil det

faktum at så mange av investorene er aktive på generalforsamlingen kunne være en indikasjon på at Investor A ikke har faktisk evne til å styre de relevante aktivitetene alene.

Kilde: Basert på eksempel i IFRS 10.B45.

Potensielle stemmeretter

Opsjoner, forwardkontrakter og konvertible obligasjoner er eksempler på instrumenter som inneholder potensielle stemmeretter. Slike elementer skal hensyntas i den grad de anses å være substansielle. En vurdering av substans omfatter forhold som evne til å utøve rettighetene og om investor ville ha noen fordel med utøvelsen. Ved vurderingen vil det være naturlig å se på utøvelseskurs/konverteringskurs opp mot den markedsmessige situasjonen, og på investors finansielle evne til å gjennomføre transaksjonen. En opsjon som er «in-the-money» vil vanligvis bli betraktet som substansiell. Selv om en investor ikke skulle ha penger tilgjengelig for å utøve opsjonen er det grunn til å anta at investoren relativt lett vil kunne finansiere transaksjonen så lenge opsjonen er «in-the-money». Man vil måtte benytte betydelig grad av skjønn ved vurderingen av potensielle stemmeretter. Tabell 19.4 illustrerer noen aktuelle forhold for vurdering når en tar stilling til om potensielle stemmeretter er substansielle.

Tabell 19.4 Vurdering av substansen av potensielle stemmeretter.

Vurdering	Ikke substansiell	Avhenger av ulike faktorer	Substansiell
Utøvelsespris	Deeply-out-of-the-money	Out-of-the-money	In-the-money
Finansiell evne til å utøve	Innehaveren har ikke finansiell evne	Innehaveren må skaffe finansiering	Innehaveren har kontanter eller har ordnet med finansiell finansiering
Utøvelsesperiode	Kan ikke utøves nå	Kan utøves før beslutninger må fattes	Kan utøves nå

I vurderingen om investor ville dra fordeler av at de potensielle stemmerettene utøves og dermed kan betraktes som substansielle, må investor også hensynta mulige synergieffekter som kan inntreffe ved realisering (IFRS 10.B23 c).

Teorieksempel 19.6: Potensielle stemmerettigheter og synergieffekter

Investor A og to andre investorer innehar hver en tredel av stemmerettene i et selskap som det er investert i. Forretningsvirksomheten til selskapet som det er investert i, er tett knyttet til investor A. I tillegg til sine egenkapitalinstrumenter innehar investor A også gjeldsinstrumenter som er konvertible til ordinære aksjer når som helst og til en fast pris som er «out-of-the-money» for utøvelse (men ikke «deeply-out-of-the-money»). Dersom gjelden blir konvertert, vil investor A inneha 60 prosent av stemmerettene i selskapet som det er investert i. Investor A ville dra fordeler av å realisere synergieffekter dersom gjeldsinstrumentene ble konvertert til

ordinære aksjer. Investor A har makt over selskapet som det er investert i, fordi denne innehar stemmeretter i selskapet, sammen med reelle potensielle stemmeretter som for øyeblikket vil gi investor A mulighet til å styre de relevante aktivitetene.

Kilde: IFRS 10.B50 eksempel 10.

19.3.2 Variabel avkastning

Det andre kriteriet ved vurderingen av om en investor har kontroll over et selskap, er at investoren er eksponert for, eller har rettigheter til variabel avkastning. Med variabel avkastning menes avkastning som ikke er fast og som potensielt kan variere som følge av hvordan selskapet presterer (IFRS 10.B56). Det sentrale er at man er eksponert for variabel avkastning; størrelsen på avkastningen eller hvorvidt den er positiv eller negativ har ingen betydning for vurderingen.

Det er de underliggende faktiske forhold som er avgjørende for om avkastningen anses som variabel. Avkastning fra en investering i en fastrenteobligasjon kan eksempelvis tilsynelatende fremstå som fast avkastning, men siden investor er eksponert for konkurs- og kredittrisiko fra obligasjonsutsteder, betraktes renten likevel som variabel avkastning. Tabell 19.5 gir enkelte eksempler på variabel avkastning.

Tabell 19.5 Eksempler på avkastning som kan være variabel. Listen er ikke uttømmende (IFRS 10.B57).

Variabel avkastning
Utbytte
Rente på gjeldsinstrumenter
Godtgjørelser for å betjene selskapets eiendeler eller forpliktelser
Gebyrer og eksponering for tap som følge av kredittgivning eller lignende
Residualinteresse i selskapets nettoeiendeler ved likvidasjon
Skattefordeler
Investors tilgang til fremtidig likviditet i selskapet

Også andre forhold som synergier, stordriftsfordeler og tilgang til beskyttet kunnskap vil kunne regnes som variabel avkastning.

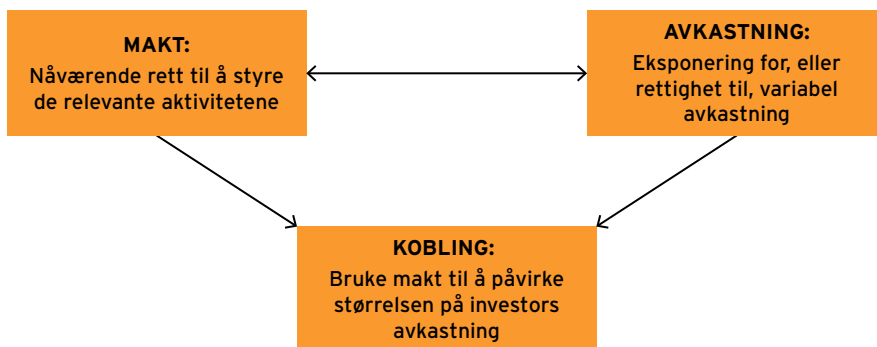
19.3.3 Kobling mellom makt og avkastning

Det tredje kriteriet for å ha kontroll, er at investor må ha muligheten til å bruke sin makt over selskapet for å påvirke sin variable avkastning. En investor kontrollerer et selskap dersom investor ikke bare har makt over vedkommende selskap og er eksponert for eller har rettigheter til variabel avkastning fra sin interesse

i selskapet, men også har mulighet til å bruke makten til å påvirke avkastningen fra investeringen (IFRS 10.17).

Dermed må en investor med beslutningsrettigheter blant annet avgjøre om han kan betraktes som en prinsipal eller en agent. En investor som er en agent, kontrollerer ikke en investering når vedkommende utøver delegerte beslutningsrettigheter (se nedenfor).

Koblingen mellom makt over en investering og eksponering for variabel avkastning fra utøvelsen av makt er viktig for å ha kontroll. En investor som har makt over en investering, men som ikke kan dra nytte av den, kontrollerer ikke investeringen. En investor som har eksponering for en variabel avkastning fra en investering, men som ikke kan bruke sin makt til å styre de relevante aktivitetene som mest påvirker investorens avkastning, kontrollerer ikke investeringen.

Figur 19.2 Sammenheng mellom kontrollkriterier.

Prinsipal-agent-vurdering

Når en investor med en beslutningstakingsrettighet (en beslutningstaker) vurderer om han kontrollerer et selskap, skal investor avgjøre om han er prinsipal eller agent.

En investor skal også avgjøre om et annet selskap med beslutningstakingsrettighet opptre som agent for ham. En agent er en part som i hovedsak er engasjert til å opptre på vegne av og til fordel for én eller flere andre prinsipal(er), og kontrollerer derfor ikke selskapet når denne utøver sin beslutningstakingsmyndighet. En agent kan med andre ord ikke ha kontroll.

Delegering av makt vil typisk kunne være aktuelt for virksomheter innen kapitalforvaltning, private equity (PE), i banksektoren og forsikringsbransjen. Det er også vanlig for selskaper innenfor bygg-, eiendoms- og utvinningsindustrien å delegerer myndigheter når de utfører sin virksomhet. Den som har fått delegert

makt til å fatte beslutninger, må vurdere om dette innebærer at han skal anses som prinsipal eller agent.

Ved vurdering av om et selskap anses å være prinsipal eller agent, må man vurdere alle relevante vilkår og betingelser. Beslutningen fattes på bakgrunn av følgende forhold:

- Omfanget av den beslutningsmyndigheten som er delegert til vedkommende
- Rettigheter som innehas av andre parter
- Den godtgjørelsen beslutningstakeren har rett til som følge av å ha fått delegert beslutningsmyndighet, og
- Beslutningstakerens eksponering for variabel avkastning fra eventuelle andre interesser han måtte ha i selskapet

Hvert enkelt av disse forholdene må vurderes og vektet etter beslutningstakerens beste skjønn, og en samlet overordnet vurdering må gjøres før endelig konklusjon trekkes. I ett tilfelle vil konklusjonen likevel være gitt, og det er dersom en av investorene sitter med en rett til å fjerne beslutningstakeren og dette kan gjøres etter investors eget forgodtbefinnende. Tabell 19.6 oppsummerer aktuelle faktorer i prinsipal-agent-vurderinger.

Tabell 19.6 Aktuelle faktorer i prinsipal-agent-vurderinger.

Faktorer (IFRS 10.B60)	Vurderinger (IFRS 10.B62 til IFRS 10.B72)
Omfanget av den beslutningsmyndigheten som er delegert vedkommende	• Hvilke aktiviteter har beslutningstakeren myndighet til å styre, og • hvilken frihet har beslutningstakeren reelt sett når han fatter beslutninger knyttet til disse aktivitetene?
Rettigheter som innehas av andre involverte parter	• Retten til å fjerne beslutningstaker («kick-out rights» eller «removal rights»). Har en part substansielle rettigheter til å fjerne beslutningstaker, er dette en indikasjon på at beslutningstaker er agent og ikke prinsipal. • Rett til å likvidere selskapet og innløsningsrett.
Godtgjørelsen beslutningstakeren har rett til som følge av å ha fått delegert beslutningsmyndighet	• Jo større andel godtgjørelsen utgjør og jo mer variabel den er, jo større er sannsynligheten for at beslutningstakeren er prinsipal og ikke agent. • Står godtgjørelsen i et rimelig forhold til de tjenestene som leveres? • Inneholder avtalen om godtgjørelse betingelser mv. som er på nivå med andre tilsvarende avtaler inngått på armlengdes avstand?
Beslutningstakerens eksponering for variabel avkastning fra eventuelle andre interesser han måtte ha i selskapet	• Hvordan er det relative forholdet mellom godtgjørelsen og den forventede samlede avkastningen fra aktivitetene i selskapet, samt graden av variabilitet i godtgjørelsen? • Har beslutningstakeren eierinteresse er dette indikasjon på at han er prinsipal (større eierandel gir en tydeligere indikasjon).

19.3.4 Løpende vurdering

Det fremgår av IFRS 10 at det må gjøres en ny vurdering av om kontroll foreligger når det foreligger indikasjoner på endringer i ett eller flere av de tre elementene av kontroll (makt, eksponering for eller rettigheter til variabel avkastning, og evnen til å bruke makten til å påvirke avkastningen). En ny vurdering som tar hensyn til endringer og ny informasjon kan gi endret konklusjon på spørsmålet om investor har kontroll, og konsekvensen kan i noen tilfeller bli at konsolideringsplikten varierer fra regnskapsperiode til regnskapsperiode. Tabell 19.7 inneholder eksempler om hendelser som kan endre konklusjonen på kontrollspørsmålet.

Tabell 19.7 Eksempler på hendelser som kan endre konklusjonen på kontrollspørsmålet.

Hendelser som kan endre kontroll
Endringer i eierandel
Endringer i status for potensielle stemmeretter enten de tildeles, utløper eller går fra å være substansielle til ikke-substansielle (eller motsatt)
Endringer i måten selskapet styres på, herunder hvilke aktiviteter som anses som de relevante aktivitetene og hvorvidt disse styres gjennom stemmeretter
Endringer i avtaler eller nye avtaler
Salg mellom øvrige eiere kan påvirke vurderingen av om de-facto-kontroll foreligger
Investor mister retten til å motta prestasjonsrelatert godtgjørelse (variabel avkastning)
Endringer i forholdet mellom beslutningstaker og andre parter som påvirker vurderingen av om en er agent eller prinsipal

Endringer i markedsbetingelser som påvirker de økonomiske forholdene vil ikke i seg selv utløse plikt til å revurdere kontrollspørsmålet. Det vil heller ikke utløse plikt til å revurdere om en er prinsipal eller agent. Hvis derimot endringer i markedsbetingelser påvirker ett eller flere av de tre elementene av kontrollbegrepet, vil det likevel være behov for å revurdere kontrollspørsmålet.

Teorieksempel 19.7: Markedsbetingelser endrer substansen i en opsjon

Investor A eier 40 % av stemmerettene i B og har en opsjon på ytterligere 20 %, opsjonen er in-the-money og anses dermed for å være substansiell. Det er stemmerettene som gir Investor A makt over B. A anses dermed for å ha kontroll over B.

Dersom markedsbetingelsene endres slik at opsjonen er deeply-out-of-the-money, er det grunn til å anta at det blir nødvendig med en revurdering av kontrollspørsmålet. Årsaken er at opsjonen ikke lenger er substansiell, og vurderingen av substansen i opsjonen er i dette tilfellet en kritisk faktor i vurderingen.

Praksiseksempel 19.5 Vurdering av kontroll som følge av rettighetsendringer i refinansiering av gjeld

I Finanstilsynets kontroll av finansiell rapportering hos Havila Shipping ble det blant annet vurdert om selskapet eller långiver hadde kontroll over selskapets skip som følge av at de ble klassifisert som «non-performing». Skipene ble klassifisert som «non-performing» ved gjennomføring av «performance test» som var påkrevd i en låneavtale tilknyttet refinansiering av selskapets gjeld i 2017. Den reforhandla låneavtalen ga långiverne rett til å ta over eller selge skip som ble klassifisert som «non-performing», og denne rettighetsendringen kunne dermed påvirke utfallet av kontrollvurderingen. I februar 2019 ble flere skip klassifisert som «non-performing». Selskapet vurderte selv at det beholdt makten over de relevante aktivitetene da de hevdet at endringen i långivers rettigheter var en endring i deres beskyttelsesrettigheter, og at de dermed ikke fikk reelle rettigheter til å styre over de relevante aktivitetene som påvirker avkastningen mest. Dette da foretaket anså at beslutninger om befraktning, bemanning, drift og vedlikehold er avgjørende for avkastningen i et marked som var preget av stort press på rater og marginer.

Finanstilsynet konkluderte som følger:

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet legger til grunn at långiverne ikke initierte overtakelse eller salg av skipene eiet av de tre datterselskapene, eller for øvrig grep inn i beslutninger knyttet til investeringer, drift mv. Det eksisterer derimot ikke noe krav om at långiverne allerede skal ha utøvd noen av sine reelle rettigheter eller beskyttelsesrettigheter. Forutsatt at långiverne på det aktuelle tidspunktet hadde eksisterende rettigheter til å styre de aktivitetene som påvirket avkastningen mest, vil foretaket ikke lenger kunne anses å ha makt over og derfor heller ikke kontroll, jf. IFRS 10.10 og IFRS 10.12.

Finanstilsynet deler foretakets vurdering av markedet for salg av skipene og at prisene som kunne oppnås var langt lavere enn lånenes pålydende, men anser at hverken dette, eller andre argumenter fremlagt av Havila Shipping, utgjør tilstrekkelig effektive hindre, jf. IFRS 10.B22-B25, for at långivernes rett til å ta over eller selge skipene ikke skal anses å være reelle. Finanstilsynet vurderer derfor at disse rettighetene til å ta over eller selge skipene, gitt i GAA av 2017, endret seg fra å være beskyttelsesrettigheter til reelle rettigheter da skipene den 28. februar 2019 ble klassifisert som «non-performing». Dette medfører at en oppdatert kontrollvurdering på dette tidspunktet, som foretaket i henhold til IFRS 10.8 skulle ha gjort, ville kunne lede til en endret konklusjon.

Etter Finanstilsynets vurdering har långivere normalt bare en passiv interesse. Den 28. februar 2019 opphørte alle betalinger av lån og avdrag på lånene, og fra og med 1. september 2019 skulle også långiverne dekke alle driftskostnader for skipene eid av de tre datterselskapene. En slik betydelig endring i eksponeringen mot variabilitet i avkastning vil etter Finanstilsynets vurdering endre långivernes insentiver til å utøve både sine reelle og beskyttelsesrettigheter, jf. IFRS 10.B20, og således også potensielt kunne endre konklusjonen i vurderingen av om Havila Shipping fortsatt har kontroll. Det fremstår for Finanstilsynet uklart om Havila Shipping, ved oppstart av forhandlinger om en andre gjeldsrefinansieringsrunde, frasa seg den juridiske retten til å kreve dekning for skipenes driftskostnader etter 1. september 2019, men Finanstilsynet har lagt til grunn at långiverne ikke har dekket slike kostnader.

Etter 28. februar 2019 har långiverne en rett til å beslutte at Havila Shipping ikke skal eie og drive skipene i de tre datterselskapene Havila Jupiter AS, Havila Venus AS og Havila Harmony AS videre. Gitt markedssituasjonen anser Finanstilsynet både estimerer for prisen som kan oppnås ved salg og verdien ved videre drift for å være usikre. Selv om det fremstår som klart at långivernes rett til å fatte disse beslutningene har en betydelig innvirkning på forventet avkastning, har Finanstilsynet konkludert med å ta til etterretning foretakets vurdering om at det er evnen til å styre de øvrige relevante aktivitetene tilknyttet befraktning, bemanning, drift og vedlikehold som er mest avgjørende for avkastningen, jf. IFRS 10.13. **Finanstilsynet tar derfor til etterretning foretakets vurdering av at det i 2019 ikke mistet kontroll over de tre datterselskapene.**

Kilde: Finanstilsynets brev 15.12.2021 til Havila Shipping ASA.

19.4 Konsernregnskapsplikt og konsolideringsunntak

Et morselskap skal utarbeide konsernregnskap hvor alle datterselskapene konsolideres. IFRS 10 gir unntak fra konsernregnskapsplikten for underkonsern, samt konsolideringsunntak for investeringsselskaper. Norske selskaper må imidlertid også forholde seg til regnskapslovens unntak for konsernregnskapsplikt. Disse unntakene er ikke helt sammenfallende med unntakene i IFRS 10. Det gjelder blant annet unntaket for underkonsern.

19.4.1 Unntak fra konsernregnskapsplikt

Plikten til å utarbeide konsernregnskap gjelder i utgangspunktet alle morselskap. Etter IFRS er morselskaper likevel unntatt fra denne plikten dersom alle følgende vilkår er oppfylt (IFRS 10.4):

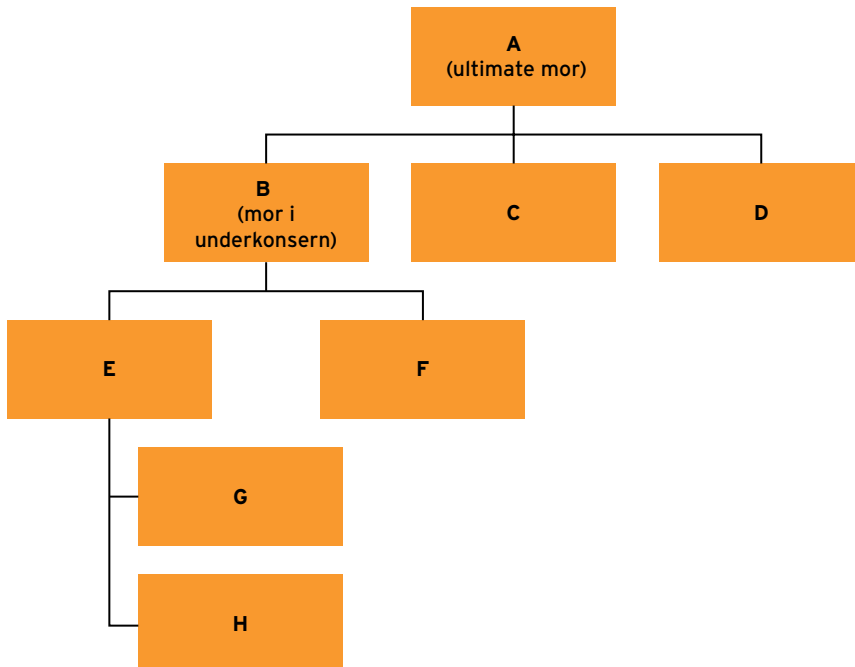
- Morselskapet er et heleid datterselskap, eller er et deleid datterselskap til et annet selskap og alle dets andre eiere, herunder dem som ellers ikke har stemmerett, er informert om og har ingen innvendinger mot at morselskapet ikke presenterer konsernregnskap
- Morselskapets gjelds- eller egenkapitalinstrumenter omsettes ikke i et offentlig marked (på en innenlandsk eller utenlandsk børs eller i et marked utenom børs, herunder lokale og regionale markeder)
- Morselskapet har ikke sendt inn, og er heller ikke i ferd med å sende inn, finansregnskapet til et børstilsyn eller en annen reguleringsmyndighet i den hensikt å utstede en klasse av instrumenter i et offentlig marked, og
- Selskapets overordnede eller mellomliggende morselskap utarbeider finansregnskap som er offentlig tilgjengelig og i samsvar med IFRS-ene, hvor datterselskaper konsolideres eller måles til virkelig verdi over resultatet i samsvar med IFRS 10

Unntaket fra konsernregnskapsplikten i IFRS 10 skiller seg fra tilsvarende unntak i regnskapsloven § 3-7. Det er sistnevnte som er avgjørende for norske selskaper, jf. regnskapsloven § 3-1. Unntaksreglene i regnskapsloven er både innskrenkende og utvidende sammenlignet med unntaksreglene i IFRS 10. Et innskrenkende avvik er at regnskapsloven stiller krav om at morselskapet i det overordnede konsernet må høre hjemme i EØS mens IFRS 10 ikke stiller tilsvarende geografisk krav for å kunne anvende unntaksregelen. Et utvidende avvik er at regnskapsloven ikke stiller krav til IFRS i det overordnede morselskapet mens IFRS 10 krever dette for å kunne anvende unntaksregelen. I dette siste tilfellet vil det aktuelle foretaket ikke kunne bekrefte at regnskapet er avlagt i samsvar med IFRS.

Det følger videre av regnskapsloven § 3-2 femte ledd at morselskap kan unnlate å utarbeide konsernregnskap dersom samtlige datterselskaper både hver for seg og samlet er av uvesentlig betydning. Det foreligger ikke tilsvarende unntak fra konsernregnskapsplikten i IFRS. For omtale av unntaket fra *konsoliderings*plikten for uvesentlige datterselskap, se kapittel 4.3.

Teorieksempel 19.8: Underkonsern

Selskap A er et norsk selskap som utarbeider et konsernregnskap som inkluderer alle datterselskaper (selskapene B til H). Selskap B er morselskap i underkonsernet som består av datterselskapene E til H. Da Selskap A utarbeider konsernregnskap, kan selskap B velge å benytte seg av unntaket fra plikten til å utarbeide konsernregnskap (forutsatt at de andre vilkårene i regnskapsloven § 3-7 også er oppfylt).

19.4.2 Investeringselskaper

Det er gitt unntak fra konsolideringsplikten for selskaper som tilfredsstillers definisjonen av et investeringselskap. Unntaket innebærer at datterselskaper ikke konsolideres, men måles til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet. Dette unntaket gjelder dog ikke datterselskaper som yter investeringsrelaterte tjenester, for eksempel kapitalforvaltningstjenester, investeringsrådgivning mv., til investeringselskapet eller til andre. Slike datterselskaper skal konsolideres på vanlig måte (IFRS 10.31–32). Dersom et investeringselskap ikke har slike datterselskaper og måler alle sine datterselskaper til virkelig verdi, skal investeringselskapet ikke utarbeide konsernregnskap (IFRS 10.4B).

Det følger av IFRS 10.27 at et investeringselskap er et selskap som skaffer midler fra en eller flere investorer med det formål å yte kapitalforvaltningstjenester til disse investorene, forplikter seg til å ha som formål med forretningsvirksomheten å investere midlene utelukkende for å skaffe avkastning fra verdistigning, kapitalinntekt eller begge deler, og som hovedsakelig måler og evaluerer inntjeningen på basis av investeringenes virkelige verdi. Alle relevante forhold må tas i betraktning, herunder formålet med og utformingen av selskapet, når man vurderer om et selskap tilfredsstillers definisjonen av et investeringselskap.

Ved vurdering om et selskap kan anses som et investeringselskap, må man vurdere følgende karakteristika som er typiske for investeringselskaper:

- Det har flere enn én investering
- Det har flere enn én investor
- Det har flere investorer som ikke er nærstående parter til selskapet
- Det er eid gjennom egenkapitalinteresser eller lignende

Disse typiske karakteristika er ikke absolutte, man kan tenke seg investeringselskaper som ikke oppfyller alle disse kravene. I så fall må investeringselskapet opplyse om begrunnelsen for at det likevel konkluderer med at selskapet anses som et investeringselskap (IFRS 12.9A).

Konsolideringsunntaket gjelder bare selskaper som selv anses som investeringselskaper. Dette betyr at morselskapet til investeringselskapet ikke kan anvende det samme konsolideringsunntaket, med mindre morselskapet selv anses som et investeringselskap. Konsekvensen av dette er at et morselskap som ikke selv er et investeringselskap, må konsolidere investeringselskapet og alle de selskapene investeringselskapet kontrollerer, fullt ut (IFRS 10.33).

Fra det tidspunkt et morselskapselskap anses som et investeringsforetak, skal det ikke lenger konsolidere sine datterselskap, og investeringsforetaket skal regnskapsføre statusendringen som tappt kontroll over datterselskapene. Går man andre veien, ved at et selskap opphører å være et investeringsforetak, skal det anvende IFRS 3 på alle datterforetak som tidligere ble målt til virkelig verdi over resultatet. Tidspunktet for statusendringen skal være det anslåtte overtakelsestidspunktet. Datterselskapets virkelige verdi på det skjønnsmessig anslåtte overtakelsestidspunktet skal representere det anslåtte overførte vederlaget ved måling av eventuell goodwill (IFRS 10.B100).

19.4.3 Konsolideringsunntak

Det er ikke gitt andre konsolideringsunntak i IFRS 10 enn det som gjelder for investeringselskaper (se kapittel 4.2). I regnskapsloven § 3-8 er det presisert at uvesentlige datterselskap kan unnlates konsolidert, men denne paragrafen gjelder ikke for selskaper som avlegger finansregnskap etter IFRS. IFRS 10 har ikke tilsvarende presisering, og et sentralt spørsmål blir da om det likevel er åpning i IFRS-regelverket for å akseptere at uvesentlige datterselskaper ikke konsolideres. Utgangspunktet i IFRS er at alle datterselskaper konsolideres, og konsolideringsutelatelse av uvesentlige datterselskaper blir følgelig et vesentlighetsspørsmål.

19.4.4 Konsernregnskap når selskap har vært morselskap i en del av regnskapsperioden

I praksis er det ikke uvanlig at et selskap ikke er morselskap i et konsern på balansedagen, men har vært det i deler av regnskapsperioden. Etter vårt syn må et selskap som har vært konsern i løpet av regnskapsperioden, utarbeide konsernregnskap, selv om det ikke har datterselskaper på balansedagen. Begrunnelsen for en slik tilnærming er at IFRS 10 krever at morselskapet konsoliderer datterselskapet helt frem til det mister kontroll over datterselskapet. Dermed skal inntekter og kostnader frem til tap av kontroll, samt gevinst eller tap ved fraregning, inkluderes i konsernregnskapet.

Et selskap som blir morselskap i regnskapsperioden skal utarbeide konsernregnskap med sammenligningstall fra før konsernetableringen. Dersom for eksempel et selskap kjøper et datterselskap i 2023, skal konsernregnskapet for 2023 inneholde sammenligningstall for 2022 etter IAS 1.38. Sammenligningstallene for 2022 vil være morselskapets selskapsregnskapstall. Tallene for 2023 frem til oppkjøpet vil også være morselskapets selskapsregnskapstall. I note skal det for øvrig gis proformattall som om oppkjøpet hadde funnet sted fra og med 1. januar 2023, jf. IFRS 3.B64 (q).

19.5 Noteopplysninger

IFRS 10 inneholder ingen noteopplysningskrav. Alle krav til tilleggsopplysninger om investeringer i datterselskaper, felleskontrollerte ordninger, tilknyttede foretak og konsoliderte og ikke-konsoliderte strukturerte selskaper følger av noteopplysningsstandarden IFRS 12. Vi viser til artikkelen «IFRS 10, IFRS 11, IFRS 12 og IAS 28 – en innledning» som omtaler disse notekravene.

IFRS 12 gjelder for konsernregnskapet, mens IAS 27 regulerer notekravene for selskapsregnskapet.